

Rivista Italiana di Onomastica 25. (2019)

Főszerkesztő: ENZO CAFFARELLI. Società Editrice Romana – ItaliAteneo, Roma. 1060 lap (1. 528 lap, 2. 532 lap)

A 25. születésnapját ünneplő RION. 2019. évi két kötetének összterjedelme ezúttal is túllépte az ezer oldalt. A rovatok sorában állandósulni látszik és egyre nagyobb terjedelmű a főszerkesztő által gondozott, alfejezetekre tagolt Névtani figyelő (Osservatori: 125 lap), illetve a Játék a nevekkal (Ludonomastica: 32 lap) című rovat. A második kötet a RION. állandó munkatársai, a 2019-ben elhunyt Remo Bracchi és Giovanni Rapelli emlékének van dedikálva.

Tanulmányok, kisebb közlemények, vitacikkek. Az összesen 24 tanulmány szerzője (egy spanyol, egy lengyel és egy magyar kivételével) olasz, és a tárgyalt témák túlnyomó többsége is olasz vonatkozású.

A helynevek témakörébe sorolható írások a következők: REMO BRACCHI olyan felső-lombardiai helynevekről ad összefoglalást, melyek – leíró jellegük révén – valamely „intő tanulsággal szolgálnak”, azaz a név a környező tájat annak adottságai szerint, így a beépíthetőséget illető veszélyességét is leírva nevezi meg; ilyenek lehetnek például a gyakori földcsuszamlásra, lavinára, szakadéokra, vízmosásra vagy süppedéses talajra utaló megnevezések (15–44). OTTAVIO LURATI a ticinói kanton néhány helynévének (*Locarno, Blenio, Castro, Serravalle, Giornico, Bioggio*) laikus, népetimológias magyarázatát teszi helyre (87–91). LYDIA FLÖSS e kötetbeli első írásában a trentinói *Vardabe, Gardoné* és *Gardenér* helynevek látszólagos összetartozásáról értekezik (93–98). Másik tanulmányát a Dizionario toponomastico trentino adatbázisában¹ végzett kutatásra alapozta. A *loc* etimont tartalmazó 200 helynévi találatot elemezve kimutatta, hogy ezeknek csak közel a fele tekinthető középfelnemetnek (és mind Trentinónak a középkorban közismerten germánlakta keleti részén található), a többi viszont újlatin eredetű etimonokra megy vissza (659–677). GUIDO BORGHI három tanulmányt is publikált ebben az évfolyamban. A leghosszabb egy (túlnyomórészt kikövetkeztetett adatokra alapozott) részletes etimológiai fejtegetés a *Troia* helynév etimológiájáról (99–130); szintén etimológiai jellegű a *Bioggio* és az *Euganei* földrajzi nevek indoeurópai eredetéről készített írás (740–753); közelebb áll viszont mai hétköznapjainkhoz a Genova külvárosában 2018-ban leomlott, közlekedési szempontból kiemelt fontosságú híd megnevezéseiről (*Viadotto Polcevera, Ponte Morandi*) szóló írás tartalma (168–187). MARINA CASTIGLIONE és TOMMASO LA MANTIA a farkasra utaló, illetve a *lupo* ’farkas’ szót tartalmazó helynevek szicíliai jelenlétét tárja fel (613–638). FURIO CICILIO a többjelentésű *costa* (’tengerpart’, ill. ’dombhát, hegyoldal/-gerinc’) földrajzi köznevet tartalmazó ligúr és dél-piemonti helyneveket leíró-funkcionális megközelítéssel elemzi a 12. századtól induló névanyag alapján (679–687). ENZO CAFFARELLI egy korábbi, I. világháborús utca- és térnevekkel foglalkozó tanulmány adatait kiegészítve tér vissza a témára egy 2003-as, teljes Itália területéről átfogó képet adó telefonkönyv alapján.

¹ https://www.cultura.trentino.it/portal/server.pt/community/dizionario_toponomastico_trentino

Elemzése megerősíti a kiinduló tanulmány megállapítását, hogy Olaszország északi területein sokkal gyakoribbak a háború emléket felidéző utca- és térnevek, mint a déli tartományokban; szó esik továbbá az olasz kolonializmus és a helynevek összefüggéséről is (205–218). GIUSEPPE STACCIOLI tanulmánya a kb. 20%-ban arab eredetű szicíliai víznevekkel foglalkozik: ezek máig tanúskodnak a később a normannok által megdöntött szicíliai muzulmán emirátus középkori (kb. 900–1100 közötti) létezéséről. A két fő köznévi forrásszó a *wādi* 'völgy, folyó' és az *ayin* 'forrás(kút)': ezekből képzésekkel, összetételekkel alakultak ki víznevek (639–658).

A személynevek állnak a következő írárok középpontjában: XAVERIO BALLESTER a *Navarro* családnév Valencia tartománybeli nagy gyakoriságának tényével is cáfolni igyekszik azok állítását, akik szerint e tartományt a muszlim hódítás végén szinte újra kellett telepíteni (45–49). ENZO CAFFARELLI a bevándorlás és a Szűz Mária-kultusz neveinek itáliai összefüggéseit elemzi a 19. század vége óta eltelt időben, figyelemmel az utóbbi időszakban bevándoroltak Itáliában eddig nem honos megnevezéseire is (51–86). A magyar olvasó számára különösen érdekes lehet a *Marika* névről írott rész, mely szerint e névváltozat Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában, Szlovéniában, Magyarországon és egyéb, balti vagy újjörög nyelvű kelet-európai országokban használatos, és 2000-ben 13 000 *Marika*, valamint 2800 *Marica* volt bejegyezve Olaszországban. REMO BRACCHI az Adda folyó felső szakasza körüli területekről gyűjtött össze (különböző altípusokhoz tartozó) rövidüléssel és gyakran továbbképzéssel alkotott neveket, melyek sokszor családnévkként is megjelennek, pl. *Andrea* > *Déia*, *Dria*; *Giacomina* > *Mina*, *Benedetto* > *Betto*, *Valerio* > *Lelu* (131–144). FEDERICO ALBANO LEONI a Nápolyban és környékén nyilvános helyeken (pl. házfalakon) 2006–2019 között megjelenő gázsíjelentésekben felbukkanó, gyakran tájnyelvi, illetve archaikus mesterségnévi ragadványnevek ezres nagyságrendű korpuszát ismerteti (563–602). OTTAVIO LURATI Ticino kanton néhány személynévből és mikrotoponimából származó családnévéről értekezik (603–611). MAURO MAXIA az izolált és ritka szárd *Cossiga* 'korzikai' családnév etimológiáját, alakváltozatainak történetét foglalja össze (724–737).

Az egyéb névfajták közt a népnevek témakörébe két írás tartozik. GIOVANNI RAPELLI etimológiai szempontból vizsgálta az *Euganei* népnevet: szerinte ez a latin auktorok által használt szó, mely egy, a mai Verona térségében élő prelatin, venetói népet jelölt, etruszk vagy rét eredetű lehet (198–204). LUIGI MATT a szárd Sulcis lakóira vonatkozó, gúnynévként is használt *mauredus* 'mauritániai' népnevet elemezte (689–703).

A köznevesülés témakörébe tartozik PAOLO D'ACHILLE írása a *brunoise* 'apró kockákra vágott zöldség' gasztronómiai terminusról: kutatásai szerint egy francia helynév adhatta ennek a konyhai eljárásnak a nevét (145–156). Személynév áll viszont a középpontjában FABIÁN ZSUZSANNA tanulmányának, melyben Leopoldo Fregoli (1867–1936) olasz „átváltozóművész” családnévének a magyar nyelvben való továbbéléséről olvashatunk részletes elemzést (705–722).²

Szintén az egyéb nevek témakörébe vonható ARTUR GALKOWSKI két írása közül az első (219–222). Ebben az olyan (gyakran helyi jellegű) olasz népi vásárok megnevezéseit elemzi, amelyek középpontjában a gasztronómia áll. Rendszerint valamilyen egyházi vagy világi ünnep ma már esetleg deszakralizált továbbéléséről van szó, a megnevezések pedig gyakran dialektálisak, esetleg angol elemeket is tartalmaznak, erős reklámjelleggel (188–196).

² A tanulmány magyar nyelvű változata a Magyar Nyelv folyóiratban (2019: 283–297) olvasható.

A szerző másik írása a névtani terminológia iránti erős érdeklődéséről tanúskodik: ebben a mindössze kétéves múltra visszatekintő, a Calabriai Egyetem által gondozott, AVSI rövidítésű folyóirat 2018-as kötetében publikált,³ CAFFARELLI és GAGLIARDI által összeállított, kb. 50 oldalas, olasz címszavakat olaszul magyarázó névtani terminológiai glosszáriumhoz fűz megjegyzéseket.

Végül az irodalmi névadás témakörébe sorolhatjuk ROBERTO RANDACCIO írását, melyben a szerző ifjabb Alexandre Dumas A kaméliás hölgy című regényének, illetve Verdi Traviata című operájának főszereplőjére vonatkozó névfelidéző megnevezést elemzi (ol. *la signora delle camelie*), kitérve a korabeli és a későbbi irodalmi, illetve köznyelvi (sajtnyelvi) használatokra is (157–165).

Minima onomastica. Ebben a szerzők által igen kedvelt rovatban (a két kötetben összesen) 53 egyoldalas tanulmány szerepel, melyek túlnyomó többségükben olasz vonatkozásúak. Ilyen például a *Nepente di Oliena* szárd bornév elemzése (235) vagy az ol. *leonardesco* – *leonardiano* melléknevek keletkezésének, különbségének vizsgálata (764). Terminológiai szempontból is érdekes a GALKOWSKI által egyrészt a *pirgonimo* 'toronymév' kategóriába sorolt olasz helynevek szisztematikus gyűjtésére és részletes elemzésére tett javaslat (233), másrészt a *medionimo* 'médianév' megnevezéssel összefoglalt olasz gyűjtés (769). ELVIRA ASSENZA (egy 2019-es felmérésre hivatkozva) a szándékosan félrevezető márkanev révén olasznak beállított ételnevekre hívja fel a figyelmet (magyarországi példái: *San Francesco tricolore penne* szárzészta, *Sicilia style*, *Milano style* és *Corso Verona* kávénevek; 756). Érdekes lehetne egy olyan névvizsgálat, amelyben speciális magyar ételek, márkák (esetleg hungarikumok) külföldön használt nevei lennének feltérképezve.

Szemle (recenziók és ismertetések). E rovatok magyar vonatkozásai a következők: tárgyszerű leírás olvasható az ICOS 2017-nek az Onomastica Uralica köteteiben megjelent anyagáról (316–320), és szerepel a felsorolt művek sorában Ördög Ferenc Családnévmutató Csánki Dezső történelmi földrajzához című munkája is (325).

Rendezvények. A rovat a 2018 és 2020 nyara között az egész világon lezajlott vagy tervezett névtani eseményekről közöl 97 előzetest és/vagy beszámolót (343–395, 869–906). Terjedelmi okokból itt most csak a magyar vonatkozásokra térünk ki. A magyar névtanosiok neve a következő rendezvények ismertetésében bukkan fel: BARTH JÁNOS (Mainz, 2018, 350), UJVÁRY HEDVIG, SZILÁGYI-KÓSA ANIKÓ (Linz, 2018, 360), BÖLCSKEI ANDREA, SLÍZ MARIANN, FARKAS TAMÁS (Kazimierz Dolny, 2018, 362–363), GADÁNYI KÁROLY, DUDÁS ELŐD (Csákvár, 2018, 369), RESZEGI KATALIN (Uppsala, 2019, 882), FARKAS TAMÁS, NAGY KATALIN, NEMES MAGDOLNA, RESZEGI KATALIN, SLÍZ MARIANN (Helsinki 2019, 888–889), TÓTH VALÉRIA, BÖLCSKEI ANDREA, BÁTORI GYOPÁRKA, N. FODOR JÁNOS, HAUBER KITTI, SLÍZ MARIANN, RESZEGI KATALIN, FARKAS TAMÁS, BÁBA BARBARA, KENYHERCZ RÓBERT, KOVÁCS ÉVA, SZÓKE MELINDA, MOZGA EVELIN (Nagybánya, 2019, 891–895). Hosszabb írásban foglalja össze a főszerkesztő a KRE és az ELTE által 2018-ban megrendezett alkalmazott névtani konferenciát (375), illetve külön írás van szentelve Terry Pratchett műveit tárgyaló két névtani elemzésnek, melyekből az egyik FARKAS TAMÁSÉ (920).

Folyamatban levő munkák, események. A rovatban olasz és nemzetközi eseményekről, projektmunkákról, felhívásokról, újonnan megjelent vagy kiadás előtt álló könyvekről

³ Archivio per il Vocabolario Storico dell'Italiano. http://www.avsi.unical.it/wp-content/uploads/2018/06/a-AVSI-1-2018_Caffarelli_Gagliardi_Terminologia_onomastica.pdf

számol be a főszerkesztő (397–425, 909–927). Kiemelésre kívánkoznak a következő információk: felmerült a túlbujánzó és nemzetközi szinten széttartó névtani terminológia egységesítésének igénye (418); Ausztráliában őslakos helynevekkel kapcsolatos projekt indul (420); hamarosan elkészül a szárd családnevek történeti-etimológiai szótára MAURO MAXIA gondozásában (909–910); megalakult a Lengyel Névtani Társaság (922–923); Helsinkiben a Finn Akadémia támogatásával megindul az uráli utónevek adatbázisának létrehozására irányuló munka (923) és röviden be van mutatva a TÓTH VALÉRIA által koordinált, a Kárpát-medence helyneveinek kutatását célul kitűző magyar pályázat is (921).

Névtani figyelő. Az e rovatban (428–488, 930–995) tárgyalt kisebb és partikulárisabb témakörök közül most csak a névgyakorisági felmérések alrovatára (465–480, 976–986) irányítjuk figyelmünket. A 2017-ben születettek hivatalos névgyakorisági adatai szerint a leggyakrabban adott női és férfinevek (sorrendben) a következők: *Sofia, Giulia, Aurora, Alice, Ginevra; Francesco, Leonardo, Alessandro, Lorenzo, Mattia*; nincs tehát nagy változás a névadási szokásokban. A nem olasz állampolgárságúak körében így alakult a nevek sorrendje: *Sofia, Sara, Emma, Aurora, Amelia; Adam, David, Youssef, Rayan, Matteo*. Úgy tűnik, hogy a bevándorlók körében a fiúknál gyakoribb a saját közösséghez tartozó név adása. Az országos statisztikákon túl külön utónév-, illetve családnév-statisztikai adatokat közölnek olasz városokból is. Nemzetközi (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Spanyolország) utónév-statisztika is szerepel a kötetekben (477–479). Érdekes megközelítés az 1999 óta nem adott nevek számbavétele: ezek között 2017-re vonatkozóan olyanok szerepelnek, mint *Aglae, Angiolina, Beata, Berta; Aureliano, Lanfanco, Terenzio* stb. (981–982). A földrajzi neveket illetően egy Nagy-Britanniára vonatkozó utcanévvizsgálat van röviden ismertetve: a leggyakrabban 20 megnevezés között *High Street, Station Road, Church Street, Park Road* minden tagországban előfordul (984–985).

Ludonomastica. A Játék a nevekkel címmel magyarítható, a főszerkesztő és FEDERICO MUSSANO által gondozott rovatba (489–514, 997–1004) a következő névgyűjtések kerültek be: öt azonos és öt különböző magánhangzót tartalmazó helynevek (*Arcavacata*, ill. *Decimomannu*); egyetlen magánhangzóban különböző helynevek (*Merlini*, ill. *Merlino*); emlékezetes dátumot tartalmazó utca- és térnevek.

Nekrológok. A RION. hosszabb nekrológgal búcsúztatta a következő tudósokat (515–522, 1027–1042): Mario Alinei (1926–2018), Aleksandra Cieślikowa (1936–2018), Milan Majtán (1934–2018), Teodolius Witkowski (1930–2018), Remo Bracchi (1943–2019), Giovanni Rapelli (1938–2019), Marius Sala (1929–2018), Gerhard Koß (1933–2018).

A 2018. év (olasz vonatkozású) névtani bibliográfiája (1005–1025). 2018-ban is a RION. főszerkesztője, ENZO CAFFARELLI került a publikációs gyakoriság első helyére (40 írással: 1007–1011). Magyar szerző a bibliográfiában: FÁBIÁN ZSUZSANNA (4 publikációval: 1014, 1023).

FÁBIÁN ZSUZSANNA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3597-8773>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar